

УДК 93/94:930

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-1471-1495](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-1471-1495)

Зелений Володимир Іванович кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціально-гуманітарних та правових дисциплін, Київський інститут Національної гвардії України, вул. Оборони Києва, 7, м. Київ, 03179, <https://orcid.org/0000-0002-1089-4314>

Шишкін Іван Геннадійович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри регіональних студій, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки Національного університету «Острозька академія», вул. Семінарська, 2, м. Острог, 35800, <https://orcid.org/0000-0002-4233-2156>

Дрогомирецька Людмила Романівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України і методики викладання історії, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, <https://orcid.org/0000-0002-9770-2724>

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС

Анотація. Стаття присвячена історичному дискурсу російсько-української війни, як складової частини політичного та медійного дискурсів в Україні. Акцентовано увагу на специфіці історичного дискурсу в науковому дискурсі. Насамперед його характерною рисою є формування безпосередньо з період російсько-української війни. Для історичного дискурсу важливим є його авторитетність (довіра до джерела інформації та до самого історика), інтертекстуальність (цитування джерел, як первинних, так і вторинних), логіка та чіткість викладу матеріалу. Це характеризує історичний дискурс як науковий. Тоді, як задля привернення уваги споживачів до «історичного продукту», важливим є літературність мовлення, імагологічність та метафоричність.

Російсько-українська війна консолідувала вітчизняних істориків задля боротьби проти російської пропагандистської антиукраїнської інформаційної навали, важливою складовою якої стали різноманітні історичні фейки та міфи. На цій ниві діють такі науково-просвітницькі проекти, як: ЛІКБЕЗ. Історичний фронт, Локальна історія, Літопис

Незламності, Історія без міфів, Музей воєнного дитинства. Важливим вектором історичного дискурсу російсько-української війни є освітня, просвітницька спрямованість. Тут важлива роль належить державним інституціям, зокрема, Українському інституту національної пам'яті та Інституту історії України НАНУ.

Зі зростанням ролі віртуального середовища, історичний дискурс змінює свої форми репрезентації. Зокрема, Євген Магда, Павло Гай-Нижник свої наукові напрацювання, присвячені вивченню російсько-української війни, презентують на різноманітних майданчиках на широкий загал через свої блоги, канали, інтерв'ю, вебінари тощо. Окремий вектор історичного дискурсу – історики, що боронять Україну в лавах ЗСУ і продовжують свою професійну діяльність. Чи не найбільш відомим на сьогодні таким істориком є Олександр Алфьоров.

Висновки нашого дослідження пов'язані з перспективами подальших досліджень. Можемо стверджувати, що в Україні сформувався історичний дискурс російсько-української війни. Особливо він увиразнився після 24 лютого 2022 р. Перспективним є вивчення та аналіз різноманітних аспектів російсько-української війни з різних точок зору: жінки на війні, діти війни, досвід полону та окупації тощо. Накопичення такого фактологічного та аналітичного матеріалу також стане у нагоді, наприклад, при розслідуванні злочинів війни.

Ключові слова: історичний дискурс, історичні дослідження, наукова репрезентація, російсько-українська війна.

Zeleniy Volodymyr Ivanovych Candidate of pedagogical science, professor, professor of the Department of socio-humanitarian and legal disciplines, Kyiv institute of the National Guard, Defense of Kyiv St., 2, Kyiv, 03179, <https://orcid.org/0000-0002-1089-4314>

Shyshkin Ivan Gennadiyovych PhD in History, Associate Professor, Associate Professor Department of Regional Studies Educational and Scientific Institute of International Relations and National Security, National University of Ostroh Academy, Seminarska St., 2, Ostrog, 35800, <https://orcid.org/0000-0002-4233-2156>

Drogomyretska Liudmyla Romanivna PhD (History), Associate Professor, Associate Professor of the Department of History of Ukraine and Methods of Teaching History, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, <https://orcid.org/0000-0002-9770-2724>

RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: HISTORICAL DISCOURSE

Abstract. The article is devoted to the historical discourse of the Russian-Ukrainian war as a component of political and media discourses in Ukraine. Attention is focused on the specificity of historical discourse in scientific discourse. First of all, its characteristic feature is its formation directly during the course of the Russian-Ukrainian war. For historical discourse, its authority (trust in the source of information and in the historian himself), intertextuality (citation of sources, both primary and secondary), logic and clarity of presentation of the material are important. This characterizes historical discourse as scientific. Whereas, in order to attract the attention of consumers to the "historical product", the literaryness of speech, imagology and metaphoricality are important.

The Russian-Ukrainian war consolidated domestic historians to fight against the Russian propagandist anti-Ukrainian information flood, an important component of which was a variety of historical fakes and myths. Such scientific and educational projects as: LIKBEZ, Historical Front, Local History, Chronicle of Invincibility, History without Myths, Museum of Military Childhood operate in this field. An important vector of the historical discourse of the Russian-Ukrainian war is the educational and enlightening orientation. State institutions play an important role here, in particular, the Ukrainian Institute of National Remembrance and the Institute of the History of Ukraine of the National Academy of Sciences.

With the growing role of the virtual environment, the historical discourse changes its forms of representation. In particular, Yevhen Magda and Pavlo Gai-Nyzhnyk present their scientific work devoted to the study of the Russian-Ukrainian war on various platforms to the general public through their blogs, channels, interviews, webinars, etc. A separate vector of historical discourse is historians who defend Ukraine in the ranks of the Armed Forces and continue their professional activities. Oleksandr Alfeyorov is perhaps the most famous such historian today.

The conclusions of our study are related to the prospects for further research. We can claim that the historical discourse of the Russian-Ukrainian war was formed in Ukraine. It became especially pronounced after February 24, 2022. It is promising to study and analyze various aspects of the Russian-Ukrainian war from different points of view: women in war, children of war, experience of captivity and occupation, etc. The accumulation of such factual and analytical material will also be useful, for example, in the investigation of war crimes.

Keywords: historical discourse, historical research, scientific representation, Russian-Ukrainian war

Постановка проблеми. Специфіка історичного дискурсу російсько-української війни зумовлена тим, що він формується безпосередньо у процесі війни. Чимало істориків є учасниками бойових дій і в міру своїх сил та можливостей, захищаючи Україну, намагаються ще й займатися професійною діяльністю – від «заміток на полях», які потім друкують у своїх соціальних мережах, до більш масштабних наукових та науково-популярних проєктів. Кожен такий досвід є унікальним та важливим в сенсі накопичення матеріалу, емоційної складової, репрезентації на широкий загал антропологічних, історичних, культурологічних даних. У рамках нашого дослідження ми також акцентуємо на історичних дослідженнях російсько-української війни вітчизняних дослідників. Ми, зі зрозумілих причин, залишаємо за дужками напрацювання російських «істориків». Очевидно, що формат статті не дозволяє охопити увесь історичний дискурс російсько-української війни. Тому ми пропонуємо, застосувавши кластерний та компонентний аналіз, сфокусуватися на конкретних прикладах задля кращої наочності формування та розвитку даного дискурсу в науковій спільноті. Вивчення історичного дискурсу російсько-української війни є важливим з огляду на вкорінені історично причини цієї війни, її вплив на Україну й українське суспільство безпосередньо на сьогодні та майбутні перспективи й наслідки в різних сферах, а також задля розуміння розбудови архітектури безпеки світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вже стали класикою праці дослідників дискурсу як одного з фундаментальних понять сучасної науки, зокрема, історії. Серед них напрацювання таких вчених, як Р. Барт, М.В. Йоргенсен, Р.Дж. Колінгвуд, Дж. Суейлз, Л. Філліпс [2; 6; 4; 5]. Поняття історико-культурного дискурсу та його специфіку в українському контексті проаналізував М. Сливка [36; 36]. Проблему перекладу текстів крізь призму історичного дискурсу досліджувала С. Запольських [19]. А. Березовенко аналізувала російсько-українську війну в політичному дискурсі України [7]. Питання історичної культури (складовою якої можна вважати історичний дискурс) розглядала О. Смержевська [38]. Важливим джерелом інформації при підготовці статті став електронний рекомендаційний показник російсько-української війни, укладений Ю. Левченком. Видання розраховане на широке коло читачів, зацікавлених у розумінні причин та передумов російської війни проти України, систематизації перебігу подій 20 лютого 2014 – 24 лютого 2022 рр. Представлені у показнику праці як аналітичного,

так і оглядового контенту, можна розглядати, як історичні маркери війни [35].

Окремі аспекти російсько-української війни висвітлені у працях Д. Веденєєва, О. Турчака (ризики волонтерської праці, форми їх визнання); О. Панькової, О. Касперовича (тенденції інституалізації та векторів волонтерського руху); М. Бірюкової, І. Руценка, Н. Ляшенко, С. Григор'євої (соціальний аналіз біженців і внутрішньо переміщених осіб у 2022 р.) [11; 32; 8].

Джерельною базою дослідження є наукові, науково-популярні праці та проекти Є. Магди, П. Гай-Нижника, О. Алфьорова, а також напрацювання Інституту історії України НАНУ та Українського інституту національної пам'яті.

Мета статті. Наукова стаття є спробою оглянути процес формування та розвитку історичного дискурсу російсько-української війни, виокремити його основні компоненти та вектори. Дослідження має на меті розставити акценти у репрезентаціях поглядів на російсько-українську війну у вітчизняному фаховому історичному середовищі.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз історичного дискурсу російсько-української війни є необхідним з огляду на важливість формування стратегічної візії гуманітарної політики України, її репрезентації на міжнародній арені як суб'єкта міжнародних відносин та впливового гравця на карті геополітики у перспективі. Також усвідомлення важливості історичного дискурсу потрібне для патріотичного виховання на демократичних, цивілізованих засадах розуміння перебігу історичних подій та процесів і їхнього впливу на сьогодення та майбутнє.

Будемо відштовхуватися від того, що *дискурс* – «це не просто сукупності висловлювань або тверджень, вони складаються з висловлювань, які мають значення, силу та вплив у суспільному контексті», «дискурс промовляється, <...> дискурс інтерактивний» [17, с. 126-127]. Звідси випливає, що *науковий дискурс* відповідає науковим методологічним підходам, експериментам, аргументам та теоріям, тобто, це спосіб мислення, висловлений словами (текстами) відповідно до прийнятих у тій чи іншій сфері або групі/середовищі норм та правил [1, с. 53]. Осердям наукового дискурсу є припущення, що висловлені у версіях, теоріях та гіпотезах думки можуть викликати негативну реакцію потенційних читачів, несприйняття написаного. Саме для цього й застосовуються методичні та аргументовані описи тверджень науковців щодо предмета дослідження. Також для переконаності у своїх поглядах, інтерпретаціях, формулюваннях вчені застосовують відповідний понятійний

апарат, тобто професійну мову для відстоювання своєї позиції. У цьому сенсі дослідники виступають такими собі дисциплінарними інсайдерами, тобто лідерами думок для читачів. У взаємодії між ученим та споживачем його наукового «продукту» необхідною умовою є опертя на конкретні соціальні обставини (у нашому випадку – досвід російсько-української війни). Науковий дискурс буде переконливим, якщо його смислове й змістове наповнення містить соціокультурні та епістемологічні погляди й переконання членів спільноти [3, с. 196-197, 212-213]. Звідси випливає головна мета наукового дискурсу – продукування інформації, створення знань та обговорення досягнень досліджень в межах наукової спільноти, а також – транспортування знань до зацікавленої аудиторії, соціальна комунікація [34, с. 16]. Науковий дискурс широко представлений: від монографій, дисертаційних досліджень, статей та тез конференцій до навчальної й довідкової літератури. Він включає в себе також електронну наукову комунікацію, навіть спілкування в соціальних мережах (якщо воно стосується обговорення наукових проблем). Можемо вести мову й про усний науковий дискурс [23, с. 382-383]. Для вивчення усного наукового дискурсу застосовують просодію [42]. Тобто, дослідницький акцент фокусується на мелодиці, гучності, темпі, паузах між словами, інтонації вимовляння тексту.

Історичний дискурс в системі наукового дискурсу має свою специфіку. Він поєднує в собі як науковий, так і художній, літературний стилі подачі інформації. З точки зору наукового підходу, обов'язковим є опертя на перевірені факти, логічні й чіткі аргументи, обґрунтовані висновки. Тоді як художній підхід вимагає образності й драматургії для привернення уваги читачів, для посилення емпатії та імерсивності щодо описуваних подій та явищ. Історичний дискурс передбачає певне соціальне навантаження: формує нове знання в академічному середовищі, в спільноті фахових істориків, впливаючи таким чином на формування особистості, її систему цінностей. Через наукові форми комунікації (конференції, вебінари, симпозіуми й т.ін.) історичний дискурс постає у формі доповідей, лекцій, семінарів тощо. На зовнішній рівень історичний дискурс транслюється через навчальну, науково-популярну літературу. В умовах віртуалізації суспільства історичний дискурс вже досить-таки міцно вкорінений у вигляді YouTube-каналів, підкастів, телеграм-каналів, які ведуть історики, популяризуючи свої наукові напрацювання на широкий загал. Тобто, до класичних жанрів історичного дискурсу (монографія, підручник, наукова стаття, публікація в ЗМІ, семінар) додалися відео-формати, які особливо популярні в

умовах кліпового мислення та поширення візуального сприйняття інформації. Також історичний дискурс напряму пов'язаний з поточною політичною ситуацією, яка впливає на сприйняття й інтерпретацію тих чи інших подій, фактів, явищ, персоналій. Специфічною ознакою історичного дискурсу є й необхідність для його формування двох видів тексту: першоджерело (документ, лист, газетна публікація тощо) та вторинний текст, створений на базі першоджерела. До першоджерел історичного дискурсу ми також зараховуємо архітектурні пам'ятки, твори образотворчого мистецтва, особисті речі тощо [20, с. 591-592]. На сьогодні історичний дискурс вже став частиною медійного дискурсу. Ми можемо це простежити на прикладі російсько-української війни, її висвітлення з точки зору історичного контексту фаховими істориками усіма доступними на сьогодні технічними й технологічними засобами. Такий формат особливо актуальний, зважаючи на те, що російські агресори не лише на полі бою намагаються знищити нашу державу та людей. Роками триває виснажлива інформаційна війна, складовою частиною якої є намагання ворога нищити українську ідентичність шляхом маніпуляцій історичними фактами та вигадками. Політика неправди російської пропаганди насичена псевдонауковими вигадками про історію України, її культуру та мову. Історію використовують як інструмент для конструювання такого образу минулого, що відповідає російським історичним наративам. Вони підкріплюються відповідною соціологією (конструюванням сьогодення), релігійним фактором («православними скрепами»), телевізійними ефірами. Тобто, можемо вести мову про окупацію України шляхом «сміслової війни» (semantic War). Такий приклад описала *Р. Марутян* – на прикладі окупації та анексії АР Крим. Сенс смислової війни полягає у переоцінці «фактів на користь інтерпретатора», «реінтерпретація подій, а не просте інформування», «спроба викликати інтерес не до самих фактів, а до їх переосмислення», «добитися від кожної людини, щоб вона сама відторгала інші, «неправильні» інтерпретації» [28]. При цьому намагаються максимально охопити різні соціальні групи людей. В процесі окупації та анексії АР Крим був активно задіяна методологія смислової війни: безкінечне повторювання, неначе мантр, міфу єдності української та російської армії як єдиної радянської; «братство народів»; активне жонгливання словами, що мали вкрай негативну конотацію в російському інфопросторі, «бандерівці», «правий сектор», «укропи», «укрофашисти», «неонацисти» і т.ін.; маркування Криму як осередку російської історії та культури – від балачок про «героїчну оборону Севастополя» до пасторальних розповідей про Чехова і Волошина [28].

Відповіддю українських істориків на закиди російської пропаганди, пов'язані з фальсифікацією історією України та продукуванням численних історичних фейків, стала колективна праця «Ревізія історії. Російська історична пропаганда та Україна» за редакцією В. Єрмоленка [33]. У вступі книги, написаному В. Єрмоленком та О. Ілюк, зазначено, що «російська пропаганда, як завжди, б'є на випередження. Вона звинувачує всіх інших у фальсифікації історії. Мовляв, саме інші – українці, європейці, американці – роблять з історії фарс, і тільки росіяни, переставляючи все з голови на ноги, розповідають правду. Анексії територій передую анексія історії» [33, с. 5]. І саме тому таким важливим є праця «Ре-візія...», адже вона покликана спростовувати анексію нашої історії. Основна джерельна база даної книги – інформація та дані з російського сегменту інтернету (850 тисяч постів соціальної мережі ВК та 16 тисяч постів з Фейсбук, зібраних протягом 1 січня 2016 – 1 квітня 2019 рр.). Під обкладинкою книги автори зібрали шість головних, на їхній погляд, наративів та їхні похідні, за допомогою яких росія перекручує історію України, виправдовуючи свою агресію. Паралельно вітчизняні історики розмістили свою відповідь на ці пропагандистські закиди. Найпоширеніші російські наративи, викладені у першій частині дослідження: «Україна – це невдала тінь Росії»; «Україна – це штучний проєкт Заходу», «Крим, Донбас і південний схід України – це Росія», «СРСР – потужна імперія, Сталін – герой», «Усі українські націоналісти були фашистами», «Україна забула про перемогу над нацизмом» [33, с. 12-38]. Друга частина дослідження – це відповіді на російські наративи українських істориків проєкту «LikБез. Історичний фронт». Українські автори ґрунтовно, спираючись на історичні джерела та фахову літературу, при цьому не переобтяжуючи свої відповіді науковою термінологією, розглядають витoki цих наративів, їхній історичний контекст, ідеологічне наповнення, цільову аудиторію [33, с. 40-73]. Третя частина дослідження – візія Я. Грицака [33, с. 76-95]. Важливість даного проєкту не лише у відповідях російським історичним фейкам. Він продемонстрував кооперативну співдію істориків, програмістів, дизайнерів, аналітиків, благодійних організацій у боротьбі проти російської інформаційної війни як складової гібридної війни росії проти України.

Історичний дискурс у випадку російсько-української війни тісно пов'язаний і з дискурсом політичним. Тому необхідно звернутися до дослідження А. Березовенко, яка доводить, що саме цілісність історичного та політичного наративів «є наріжним каменем для формування національно-державної ідентичності» [7, с. 97]. Період 1991-2014 рр.

дослідниця позначає як такий, де продовжувало панувати сприйняття росіян як «братнього народу» в політичних колах України. І лише 2014 р. став початком «формування нового модусу сприйняття Україною Росії. У новітній історії України настав період вибудовування образу РФ без рис «братерства»» [7, с. 99].

У форматі статті ми не будемо зупинятися на історичній пропаганді та історичних фейках, які стали потужною частиною російської пропагандистської махіни у війни проти України. Але зазначимо, що російсько-українська війна об'єднала багатьох вітчизняних істориків у боротьбі проти фальшування історії України з боку російських «істориків», пропагандистів, «воєнкорів», натхнених «історичними промовами» путіна. Серед проєктів, метою діяльності яких є спростування історичних міфів та фейків, популяризація історії, зокрема історії України, формування на широкий загальний україноцентричної візії вітчизняної історії, без імперсько-радянських штампів, стереотипів та нашарувань: «ГО «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт», журнал «Локальна історія», історична агенція «Літопис Незламності», YouTube-канал «Історія без міфів», «Музей воєнного дитинства»; видавництво «Літера» та історики Ю. Топольницька, А. Макаревич, О. Панарін є авторами навчальної історичної літератури та громадськими діячами в освітньому середовищі» [38, с. 159].

Оскільки протягом років, що триває війна, було написано чимало наукових праць, присвячених різним аспектам даної теми, то вже постала потреба у систематизації масиву наукового доробку дослідників. Звісно, поки що практично неможливо охопити в одному виданні такий обсяг матеріалу. Тому кожне видання такого плану є надзвичайно цінним для вивчення формування та структурування історичного дискурсу російсько-української війни як маркеру розвитку самого українського суспільства та професійної когорти істориків. Ми акцентуємо увагу на покажчику, впорядкованому Ю. Левченком. У вступі до видання історик у лаконічній формі логічно обґрунтовує неминучість повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. як етапу російсько-української війни, «неоголошеної або гібридної війни, яку розпочала Російська Федерація проти України в лютому 2014 року, що була наслідком подій Революції Гідності та втечі экс-президента В. Януковича до росії. У свою чергу, Революція Гідності стала супротивом українського народу проти проросійської політики В. Януковича, підтвердженням чого є низка нормативно-правових документів, угод та законів» [35, с. 3]. Серед таких ключових документів Левченко Ю. називає Угоду про продовження терміну перебування Чорноморського флоту РФ в Севастополі строком

на 25 років (21 квітня 2010 р.) та Закон «Про засади державної мовної політики» (10 серпня 2012 р.) [35, с. 3]. Не оминув увагою дослідник й такі події, як: вересень-жовтень 2003 р – спроба спорудити росією дамбу в Керченській протоці; «газові війни» (тривали перманентно протягом 2005-2014 рр.); «митні війни» (перманентно відбувалися протягом лютого 2012 – серпня 2013 рр.); «інцидент з рибалками в Азовському морі (липень 2013)» [35, с. 4-5.]. Далі Ю. Левченко пунктирно окреслює події Євромайдану, Революції Гідності, втечу В. Януковича, захоплення АР Крим російськими окупантами, події березня-квітня 2014 р. на сході й півдні України. Важливою датою є «14 квітня підтверджене Указом «Про невідкладні заходи з подолання терористичної загрози та збереження територіальної цілісності України») про початок Антитерористичної операції (АТО) (з 2018 – Операція об'єднаних сил (ОСС)) спрямованої на протидію діяльності російських і проросійських збройних формувань на сході України» [35, с. 5]. Війна змусила понад мільйон людей полишити свої домівки та шукати прихистку в інших областях України або за кордоном. Характерною рисою цієї війни стало також розгортання потужного волонтерського руху, який вийшов далеко за межі країни. Почавшись як стихійне єднання мотивованих допомогти людей, за кілька років волонтери стали своєрідною «кастою» українського суспільства. Тема українського волонтерського руху російсько-української війни ще чекає на своїх дослідників. На разі маємо дослідження, присвячені вивченню та аналізу окремих аспектів цього феномену. Зокрема, Д. Веденєєв та О. Турчак зосередилися на виявленні ризиків праці такої благородної діяльності та формах визнання державою і суспільством активістів волонтерського руху [9, с. 206-216]. О. Панькова та О. Касперович сфокусували увагу на волонтерському русі як потужному потенціалі українського суспільства не лише в умовах війни, а і розглянули його перспективи, в тому числі й в рамках міжнародної співпраці, у післявоєнній відбудові України [32]. М. Бірюкова, І. Рущенко, Н. Ляшенко, С. Григор'єва проаналізували соціальну специфіку біженців та внутрішньо переміщених осіб у 2022 р., їхню мотивацію та практики евакуації й перебування на новому місці як в країні, так і за кордоном [8]. Такі вузькоспеціалізовані дослідження вкрай важливі для фіксації поточного моменту перебігу російсько-української війни, подальших, більш глобальних та багатовекторних наукових досліджень, узагальнюючих монографій, написання підручників та навчальних посібників, а також – для висвітлення подій війни у формі різноманітних мистецьких практик (кінофільми, спектаклі, перформанси, літературні твори тощо). Копітка праця по збору інформації, її систематизація,

коментування, презентація також можуть стати важливими доказами злочинів окупантів в ході війни. Зокрема, Ю. Левченко у впорядкованому ним покажчику виокремив розділ «Внутрішньо переміщені особи та біженці», у якому зібрав праці юридичного, соціального, психологічного, економічного, історико-культурного змісту, які стануть у нагоді при вивченні проблеми біженців та внутрішньо переміщених осіб [35, с. 103-116]. Окремі розділи присвячені також анексії та окупації АР Крим, війні на Донбасі та російському окупаційному режиму в тимчасово окупованих частинах Донецької та Луганської областей, волонтерському руху [35, с. 58-102, 117-127].

Щодо *історичного дискурсу російсько-української війни*, то на сьогодні можемо виокремити певні риси, йому притаманні:

- написання слів «росія», «білорусь», імен та прізвищ російських військових злочинців (путін, шойгу) з маленької літери. Ця тенденція спостерігається після 24 лютого 2022 р. Хоча не всі науковці сприймають такі новації, вважаючи їх спотворенням норм української мови, а не висловленням зневаги до ворогів.

- якщо в академічних працях (монографіях, наукових статтях тощо) дотримуються наукового стилю написання, то, наприклад, у доповідях на конференціях чи в інтернет-мережі часто звучать специфічні слова, що увійшли у вжиток після 24 лютого 2022 на позначення російських окупантів та всього, що з ними пов'язане (орки, русня, оркостан, насипали оркам, задвухсотили чмобіків);

- якщо звернемося до наукових, історичних, політологічних, соціологічних та ін. публікацій, в яких йдеться про російсько-українську війну, то до 24 лютого 2022 р. переважав термін «гібридна війна». Хоча такого терміну й немає у міжнародно-правових документах, але в рамках дискурсу він побутує з 1990-х рр., а згадки про нього сягають середини ХХ ст. Гібридна війна характеризується своїм всеохопним проникненням в усі сфери життя суспільства та держави, навіть у свідомість громадян (маніпуляції різноманітними наративами через медіа) [15]. Є. Магда у книзі «Гібридна війна: вижити і перемогти» розглядає як історичні витоки російсько-української війни, так і аналізує її енергетичний та інформаційно-психологічний аспекти [25]. Ще одна його праця також містить цю назву: «Гібридна агресія Росії: уроки для Європи». Автор аналізує саму суть гібридності в контексті збройних конфліктів; звертається до історичних аналогій, в тому числі і в контексті історії України; висвітлює інформаційні та гуманітарні складові гібридної агресії; розглядає європейський вектор російських зловорожих намірів [24]. Історики не обмежуються виключно публікацією своїх напрацювань.

Необхідною умовою сьогодишньої професійної діяльності істориків є присутність в медійному просторі. Є. Магда активно популяризує свої наукові напрацювання на різних майданчиках як в Україні, так і за кордоном [18].

П. Гай-Нижник у своїх дослідженнях виокремив сім періодів російсько-української війни. Оскільки війна, на жаль, триває, то його періодизація охоплює 2014-2022 рр. Окрім цього, історик проаналізував безпосередній перебіг подій та причинно-наслідкових зв'язків, які призвели до війни. Він ретельно розглядає різноманітні історичні, політичні, дипломатичні, економічні аспекти, які призвели до «якісно нової за формою і методами війни на Європейському субконтиненті» [14, с. 32]. Прикметно, що П. Гай-Нижник метафорично та емоційно назвав російсько-українську війну «війною за життя», «цивілізаційною війною», «війна за майбуття», «всеохопною, нищівною та цивілізаційно-екзистенційною» [14, с. 31, 48, 49]. Такий імагологічний підхід до позначення глибинних трансформацій, які викликала й продовжує формувати російсько-українська війна у планетарному масштабі, вважаємо вдалим дослідницьким інструментом для репрезентації України не лише в історичному дискурсі, а і загалом в сучасному медійному просторі [21; 31].

Окремий вектор історичного дискурсу російсько-української війни – це діяльність істориків, які, перебуваючи на фронті, продовжують займатися своєю безпосередньою фаховою діяльністю. Яскравим прикладом такого історика є О. Алфьоров – офіцер ЗСУ, громадський діяч, теле- та радіоведучий. Гасло його YouTube-каналу – «Історія. Це те, що я люблю!». У своїх численних інтерв'ю, відео-виступах О. Алфьоров емоційно, експресивно, але аргументовано й послідовно розвінчує російські антиукраїнські історичні фейки, інсинуації, популяризує історію України для широкого кола глядачів/слухачів/читачів [29].

Складовими історичного дискурсу є державні інституції, які академічно займаються формуванням відповідної державної повістки в галузі історичної політики та популяризації історії. У рамках нашого дослідження нас цікавить *проект Інституту історії України НАНУ «Сучасна російсько-українська війна у координатах історії»*. В електронній бібліотеці на офіційному сайті Інституту історії України НАНУ розміщені тексти цього багатотомного видання. Авторський колектив об'єднав свої наукові зусилля задля висвітлення різноманітних аспектів, що так чи інакше пов'язані з сучасною російсько-українською війною (аналітичні записки та доповіді, лекції, методичні рекомендації семінарів-практикумів, навчальні програми та тематики семінарських занять):

- «Війни ідентичностей»: українсько-російське цивілізаційне протистояння у когнітивно-дискурсивному вимірі (Я. Верменич);
- Дегуманізація образу українців у російському пропагандистському дискурсі (О. Лисенко, О. Маєвський);
- Еволюція взаємовідносин України і Європейського Союзу в умовах російсько-української війни та їх вплив на трансформацію українського суспільства (С. Віднянський);
- Концепт «нової імперської історії» як спосіб формування нового образу Російської імперії: на прикладі «закономірностей» ліквідації автономії Гетьманату (В. Горобець);
- На зламах історичного часу, або Темпоральні образи сучасної російсько-української війни (О. Ясь);
- Розвиток відносин України і Європейського Союзу (1994-2023) (А. Мартинов);
- Російсько-українська війна. Воєнна сучасність у координатах історичної темпоральності (О. Ясь);
- Російсько-українська історіографічна війна (О. Удод);
- Російсько-українські «історичні війни»: введення в дискурс ненависті і знищення (Л. Якубова);
- Соціум українсько-російського пограниччя в координатах сучасних цивілізаційних викликів: екзистенційні і безпекові параметри (Я. Верменич);
- Україна в історії Європи та європейська політика незалежної України (С. Віднянський);
- Україна в спільній зовнішній і безпековій політиці Європейського Союзу (2014-2023) (А. Мартинов) [39].

Я. Верменич крізь призму російсько-української війни проаналізувала специфіку порубіжних ландшафтів України в культурно-цивілізаційному, ментальному вимірах. Особливу увагу дослідниця приділила простору у формуванні регіональної ідентичності, когнітивним маркерам ментальних кордонів («в умовах пограниччя важливо досліджувати як цивілізаційні відмінності по лінії «Захід–Схід», так і витоки становлення роздвоєної лояльності, дихотомних ментальностей та регіональних ідентичностей») [9, с. 46]. Застосовуючи фрактальний підхід, Я. Верменич проаналізувала витоки українсько-російського протистояння (московська великодержавність з одного боку і український етногенез козацького степу – з іншого) [9, с. 51] та «війну ідентичностей» в межах різних дискурсів («стратегію інформаційної агресії росії проти України треба сприймати як війну проти ідентичності нації, її ідеології, історії та

культури») [9, с. 64]. Тему взаємовідносин цивілізаційного порубіжжя, українсько-російського пограниччя, ідентифікаційних протистоянь та ментальних конфронтацій Я. Верменич продовжила в своїй аналітичній записці «Соціум українсько-російського пограниччя в координатах сучасних цивілізаційних викликів: екзистенційні і безпекові параметри» [10].

Об'єктом дослідження О. Лисенка та О. Маєвського є вивчення системної негативізації образу України та українців російською пропагандою як для самих росіян, так і для світової спільноти. Окрему дослідницьку увагу зосереджено на меседжах путіна та на ролі російської православної церкви у пропагандистській війні проти України та українців. Привертає увагу, що автори використовують різноманітні метафори, сленгові вислови задля привертання уваги до своїх текстів («православні «яструби війни»», Донбас «гонить порожняк») [22].

Аналітична доповідь С. Віднянського охоплює проблематику взаємовідносин Європейського Союзу та України в умовах російсько-української війни та відповідні зміни в українському суспільстві крізь призму цих відносин. Точкою відліку даної доповіді є Революція Гідності як якісно новий етап взаємовідносин нашої країни та ЄС. Автор хронологічно ділить розвиток співпраці України та ЄС 2014-2019 рр. (тобто, період Революції Гідності, окупація та анексія АР Крим, бойові дії в Донецькій та Луганській областях, президентська каденція П. Порошенка); 2019-2022 рр. – «нова влада й активізація євроінтеграційного курсу України» [12, с. 13]; повномасштабна військова агресія росії проти України та отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС [12, с. 18-29]; процес реалізації нашою державою рекомендацій ЄС (2022-2023 рр.) [12, с. 30-46]; практичні кроки ЄС у допомозі Україні в боротьбі проти російських агресорів та у проведенні системних реформ в українському суспільстві [12, с. 47-57]. На завершення автор пропонує низку висновків та рекомендацій щодо подальших євроінтеграційних кроків України, зумовлених історичними, економічними, політичними реаліями [12, с. 58-63]. Аналітична доповідь насичена фактологічним матеріалом, скурпульозно зібраним автором з різноманітних джерел та прокоментованим й систематизованим. Історик також розробив навчальну програму спецкурсу «Україна в історії Європи та європейська політика незалежної України», мета якого – «виокремлення історії українського народу, України з «російської тіні»; показати, що українці – європейська нація, історія якої з прадавніх часів тісно пов'язана і є невід'ємною складовою європейської історії» [13, с. 2]. Тема взаємовідносин України та ЄС також є в колі наукових зацікавлень А. Мартинова. Зокрема, розвиток відносин України та ЄС протягом 1994-2023 рр. і роль та місце України в безпековій політиці ЄС [26; 27].

Як вже згадувалося вище, інтерпретація історії на свій власний розсуд – характерна риса російської пропаганди. При цьому не має значення, чи мова йде про відносно нещодавні події, чи про більш віддалені в часі. Зокрема, суттєвий поворот в історичній політиці росії після 2014 р. позначився й на питаннях історії. В. Горобець розглядає зміни в історичній політиці кремля з 2014 р. та академічну спільноту росії, її реакцію на ці зміни, сучасну російську академічну історіографію. Фокус дослідницької уваги зосереджений на ранньомодерній українській державності в інтерпретаціях російських істориків після 2014 р. [16]. О. Ясь шляхом компаративного аналізу розглядає образи війни, воєнного повсякдення, знецінення ворога, маркувань сучасної війни, конструювання післявоєнного майбуття [45]. Автор виокремлює три суттєві характеристики російсько-української війни, що роблять її несхожою на жодну з відомих на сьогодні воєн в історії людства: найбільша континентальна війна в Європі після 1945 р.; війна відбувається не лише у фізичному, а й у віртуальному вимірі; вона є «запізнілою» / «відкладеною» війною за Незалежність України, котра відображає давні історичні поразки» [44, с. 8]. О. Удод вивчає історіографічний доробок російських істориків, скерований на задоволення потреб експансіоністських амбіцій кремля та нівелювання України й всього, що з нею пов'язане. Автор наполягає, що історіографічна війна, розгорнута російською стороною, дуже небезпечна для української ідентичності. Тому такою важливою на сьогодні є роль історика задля Перемоги України в цій широкомасштабній та багатовекторній війні [40]. Л. Якубова проаналізувала, в яких умовах та контекстах відбувалося становлення історичної свідомості росіян після 1991 р. І наскільки важливим фактором розпалювання ненависті та ворожнечі в російському суспільстві по відношенню до українців та й загалом до світу стала політизація історії та вмиле маніпулювання правлячим режимом історичними фактами, подіями та явищами. Зокрема, дослідниця доходить висновку, що до 2022 р. гібридна експансія з боку росії, практики м'якої сили та політична агентура фактично нав'язували Україні свої історичні наративи та своє бачення роботи з минулим. Після повномасштабного вторгнення історичний фактор, трактування минулого залишаються вагомим інструментом інформаційної експансії задля підсилення ефективності військової агресії [43, с. 4].

Ще одна вагова державна інституція, діячі якої безпосередньо впливають на історичний дискурс російсько-української війни – *Український інститут національної пам'яті*. Серед проєктів Інституту загадаймо:

- Збір свідчень про людяні та мужні діяння під час війни. Проєкт започаткований у першу річницю повномасштабного вторгнення та спрямований на охоплення усього періоду війни, з 2014 р.: «Важливо, щоб після перемоги у війні з російським агресором, в історії були зафіксовані не лише воєнні злочини окупантів та спричинені ними трагедії, а й вияви людяності та мужності українців, які зміцнюють наше суспільство. <...> Йдеться про факти допомоги, порятунку та мужніх вчинків, здійснених цивільними на окупованій чи прифронтовій території» [41];

- Освітній проєкт «Діалоги про війну» - розрахований насамперед на просвітницьку діяльність серед учнівської аудиторії. У формі діалогів у проєктів відбуваються розмови учениці з ветеранами війни, щоб отримати відповіді на питання: «Що таке війна?», «Чому Росія прагне захопити Україну?», «Що таке сучасна російсько-українська війна»? [30].

Отож, навіть такий побіжний огляд історичного дискурсу російсько-української війни дозволяє нам стверджувати, що на поточний момент в Україні сформувалися досить потужні та впливові вектори історичних досліджень, які пов'язані як з вивченням безпосереднього перебігу війни, виявлення й аналізу та коментування її причин, передумов, етапів тощо, так і з компаративним аналізом різних історичних подій, що впливали на війну. Також чимало дослідницької уваги зосереджено на окремих аспектах російсько-української війни: волонтерський рух, біженці, регіональна історія.

Висновки. Починаючи з 2014 р. і по сьогодні в Україні значною мірою оформився історичний дискурс російсько-української війни. Його специфіка в тому, що формується він безпосередньо в умовах війни. Це унікальний досвід для фахових істориків в Україні. Маємо приклади участі істориків в бойових діях та паралельно – продовження фахової діяльності. Історичний дискурс російсько-української війни тісно пов'язаний з політичним та медійним, що робить його складовою частиною загального культурного простору України. Історичний дискурс спирається на авторитетність (довіру до джерела інформації та до інтерпретатора-історика), інтертекстуальність (цитування), логіку викладу матеріалу. Подальші дослідження історичного дискурсу доцільно сфокусувати на окремих векторах історичних досліджень, пов'язаних з різними досвідами російсько-української війни: жінки і війна, діти і війна, травматичний досвід російського полону, життя в окупації – стратегії виживання тощо.

Поза розглядом ми залишили такий значний аспект історичного дискурсу російсько-української війни, як реакція світового історичного наукового товариства. Ця тема є вкрай цікавою, актуальною та перспективною, зважаючи на масштабність й геополітичний ефект війни та кардинальну зміну присутності України, в тому числі, і в академічному дискурсі різних країн. Однак варто згадати діяльність американського історика та письменника Тімоті Снайдера, спрямовану на популяризацію історії України в світі та його підтримку нашої країни.

Література:

1. Ahmad J. Stylistic Features of Scientific English: A Study of Scientific Research Articles. *English Language and Literature Studies*. 2012. vol. 2. No 1. pp. 47-55. URL: <https://www.ccsenet.org/journal/index.php/ells/article/view/15229> (дата звернення 09.01.2024).
2. Barthes R. A Lover's Discourse. Fragments. Translated by Richard Howard. New York: Hill and Wang, 2001, 241 p.
3. Hyland K. 10 disciplines and discourses: social interactions in the construction of knowledge. *Writing in Knowledge Societies*. Fort Collins, Colorado: WAC Clearinghouse. 2011. pp. 193-214. DOI: 10.37514/PER-B.2011.2379.2.10.
4. Jorgensen M., Phillips L. Discourse Analysis as Theory and Method. London: SAGE Publications Ltd, 2002. 229 p. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781849208871>.
5. Swales J.M. Citation analysis and discourse analysis. *Applied linguistics*. 1986. vol. 7(1). pp. 39-56.
6. Барт Р. Від твору до тексту. *Культурологічний часопис «І»*. 1990, № 4. URL: <https://www.ji.lviv.ua/n4texts/bart.htm> (дата звернення 09.01.2024).
7. Березовенко А. Російсько-політична війна в українському політичному дискурсі. *Політичні дослідження*. 2021, № 2, с. 97-110.
8. Бірюкова М., Рущенко І., Ляшенко Н., Григор'єва С. Біженці і внутрішньо переміщені особи російсько-української війни: соціальні характеристики й практики. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 2022. Том 25. № 6. С. 143-156. URL: <https://doi.org/10.15421/172282> (дата звернення 09.01.2024).
9. Верменич Я. «Війни ідентичностей»: українсько-російське цивілізаційне протистояння у когнітивно-дискурсивному вимірі. Нарис. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 87 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017739 (дата звернення 09.01.2024).
10. Верменич Я. Соціум українсько-російського пограниччя в координатах сучасних цивілізаційних викликів: екзистенційні й безпекові параметри. Аналітична записка. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 130 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017654 (дата звернення 09.01.2024).
11. Веденєв Д., Турчак О. Волонтерський рух в Україні в ході російсько-української війни: ризики праці та форми державного і громадського визнання. *Військово-науковий вісник*. 2018. № 30. с. 206-216. DOI: <https://doi.org/10.33577/2313-5603.30.2018.206-216>.

12. Віднянський С. Еволюція взаємовідносин України і Європейського Союзу в умовах російсько-української війни та їх вплив на трансформацію українського суспільства. Аналітична доповідь. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 64 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017624 (дата звернення 09.01.2024).

13. Віднянський С. Україна в історії Європи та європейська політика незалежної України. Навчальна програма та тематика семінарських занять спеціального курсу для закладів вищої освіти. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 28 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017744 (дата звернення 09.01.2024).

14. Гай-Нижник П. Війна за життя. *Україна дипломатична*. Вип. 23. 2022, с. 31-52. URL: <http://ud.gdip.com.ua/vijna-za-zhyttia.html> (дата звернення 09.01.2024).

15. Горбатенко В. Гібридна війна. *Велика українська енциклопедія*. 14.05.2022. URL: https://vue.gov.ua/%D0%93%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0 (дата звернення 09.01.2024).

16. Горобець В. Концепт «нової імперської історії» як спосіб формування нового образу Російської імперії: на прикладі «закономірностей» ліквідації автономії Гетьманату. Аналітична записка. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 51 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017830 (дата звернення 09.01.2024).

17. Енциклопедія постмодернізму. За ред. Ч.Е. Вінквіста, В.Е. Тейлора. Переклад з англ. В. Шовкуна. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. 503 с.

18. Євген Магда: кращі блоги. УкрІнформ. [Електронне джерело]. URL: https://www.ukrinform.ua/authors/evgenij_magda.html (дата звернення 09.01.2024).

19. Запольських С. Історичний дискурс і проблеми перекладу. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2005, №5(77), с. 127–133.

20. Колінгвуд Р.Дж. Ідея історії. пер. з англ. О. Мокровольський. Київ: Основи, 1996. 615 с.

21. Куций І. Імагологія як стратегія дослідження цивілізаційних образів в українській історіографії. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2014. № 2(1). с. 240-247.

22. Лисенко О., Маєвський О. Дегуманізація образу українців у російському пропагандистському дискурсі. Нарис. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 82 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017851 (дата звернення 09.01.2024).

23. Лівичка І. Науковий дискурс: рівні та особливості аналізу. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: філологічні науки*. 2011. № 96 (1). с. 381-385.

24. Магда Є. Гібридна агресія Росії: уроки для Європи. Київ: Каламар, 2017. 268 с.
25. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. Харків: Віват, 2015. 304 с.
26. Мартинов А. Розвиток відносин України і Європейського Союзу (1994–2023). Київ: Інститут історії України НАНУ. 2023. 88 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017718 (дата звернення 09.01.2024).
27. Мартинов А. Україна в спільній зовнішній і безпековій політиці Європейського Союзу (2014–2023). Аналітична доповідь. Київ: Інститут історії України НАНУ. 2023. 49 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017719 (дата звернення 09.01.2024).
28. Марутян Р. (2019). Історичний міфодизайн як ціннісна матриця національного світогляду. Matrix DIVERGENT. [Електронне джерело]. URL: <https://matrix-info.com/istorychnyj-mifodyzajn-yak-tsinnisna-matrytsya-natsionalnogo-svitoglyadu/> (дата звернення 09.01.2024).
29. Олександр Алфьоров. YouTube. [Електронне джерело] URL: https://www.youtube.com/channel/UCcctR-4JHKfMji_tNVPp62w (дата звернення 09.01.2024).
30. Освітній проєкт «Діалоги про війну». Український інститут національної пам'яті. [Електронне джерело]. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/videolekciyi/osvitniy-proyekt-dialogy-pro-viynu> (дата звернення 09.01.2024).
31. Павло Гай-Нижник: історія, політика, ідеологія. Скільки триває російсько-українська війна: П. Гай-Нижник і В. Павлов (Військове телебачення України). YouTube. [Електронне джерело] URL: <https://www.youtube.com/watch?v=BaffLpqyWNI> (дата звернення 09.01.2024).
32. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни. *Журнал європейської економіки*. 2022. том 21. № 3(82), с. 277-294. URL: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605/1605> (дата звернення 09.01.2024).
33. Ре-візія історії. Російська історична пропаганда та Україна. Ред. В. Єрмоленко. Київ: К.І.С., 2019. 99 с URL: https://internews.ua/storage/app/media/Re_vision_2019_ua.pdf (дата звернення 09.01.2024).
34. Різванли Н. Властивості англomовного наукового дискурсу. III Міжнародна наукова конференція «Технології, інструменти та стратегії реалізації наукових досліджень», 15 квітня 2022, Львів. Вінниця: Європейська наукова платформа. Том 2, с. 16-17. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/article/view/19042> (дата звернення 09.01.2024).
35. Російсько-українська війна. Рекомендаційний показчик. Частина 1: Неоголошена війна (20 лютого 2014 – 24 лютого 2022). Уклад. Ю. Левченко. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. 2022. 149 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38190> (дата звернення 09.01.2024).
36. Сливка М. Реалія і термін в історико-культурному дискурсі. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. с. 183-188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2016_14_31 (дата звернення 09.01.2024).

37. Сливка М. Специфіка перекладу текстів історико-культурного дискурсу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2017. № 15. с. 149-153. URL: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/article/view/46> (дата звернення 09.01.2024).

38. Смержевська О. Історична культура в Україні в умовах російсько-української війни. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи*. Тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: НДІ ППЧН, 2023. С. 157-160. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20231212 (дата звернення 09.01.2024).

39. Сучасна російсько-українська війна у координатах історії / Інститут історії України НАНУ. Електронна бібліотека. URL: <http://surl.li/pdwfr> (дата звернення 09.01.2024).

40. Удод О. Російсько-українська історіографічна війна: лекція. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 28 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017850 (дата звернення 09.01.2024).

41. УІНП оголошує збір свідчень про людяні та мужні діяння під час війни. 24.02.2023. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/uinp-ogoloshuye-zbir-svidchen-pro-lyudyani-ta-muzhni-diyannya-pid-chas-viynu> (дата звернення 09.01.2024).

42. Федорів Я. Про співвідношення між поняттями «просодія» та «інтонація». *Наукові записки НАУКМА*. Том 19. Спец. випуск. 2001, с. 45-47. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/aae1b57f-13dd-4c38-9795-e69437875aa0> (дата звернення 09.01.2024).

43. Якубова Л. Російсько-українські «історичні війни»: введення в дискурс ненависті і знищення. Аналітична записка. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 68 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017694 (дата звернення 09.01.2024).

44. Ясь О. На зламах історичного часу, або Темпоральні образи сучасної російсько-української війни: лекція. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 68 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017592 (дата звернення 09.01.2024).

45. Ясь О. Російсько-українська війна. Воєнна сучасність у координатах історичної темпоральності. Методичні матеріали для семінару-практикуму у вищій школі. Київ: Інститут історії України НАНУ, 2023. 46 с. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017593 (дата звернення 09.01.2024).

References:

1. Ahmad, J. (2012). Stylistic Features of Scientific English: A Study of Scientific Research Articles. *English Language and Literature Studies*, 2, 1, 47-55. Retrieved from: <https://www.ccsenet.org/journal/index.php/ells/article/view/15229> [In English]

2. Barthes, R. (2001). *A Lover's Discourse. Fragments*. (R. Howard, Trans.). New York: Hill and Wang, 241.
3. Hyland, K. (2011). 10 disciplines and discourses: social interactions in the construction of knowledge. *Writing in Knowledge Societies*. Fort Collins, Colorado: WAC Clearinghouse. 193-214. DOI: 10.37514/PER-B.2011.2379.2.10.
4. Jorgensen, M. & Phillips, L. (2002). *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE Publications Ltd, 229. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781849208871>.
5. Swales, J.M. (1986). Citation analysis and discourse analysis. *Applied linguistics*, vol. 7(1), 39-56.
6. Bart, R. (1990). Vid tvorcu do tekstu. Perekład Hudzia Yu [From the work to the text. Translated by Hudz Yu.]. *Kulturolohichnyi chasopys «Yi» – Cultural magazine "I"*, 4. Retrieved from <https://www.ji.lviv.ua/n4texts/bart.htm> [in Ukrainian].
7. Berezovenko, A. (2021). Rosiisko-politychna viina v ukrainskomu politychnomu dyskursi [Russian-political war in Ukrainian political discourse]. *Politychni doslidzhennia – Political studies*, 2, 97-110. [in Ukrainian].
8. Biriukova, M., Rushchenko, I., Liashenko, N. & Hryhorieva, S. (2022). Bizhentsi i vnutrishno peremishcheni osoby rosiisko-ukrainskoi viiny: sotsialni kharakterystyky y praktyky [Refugees and internally displaced persons of the Russian-Ukrainian war: social characteristics and practices]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani – Scientific and theoretical almanac Grani*, 6(25), 143-156. DOI: <https://doi.org/10.15421/172282>.
9. Vermenych, Ya. (2023). «Viiny identychnosti»: ukrainsko-rosiiske tsyvilizatsiine protystoiannia u kohnityvno-dyskursyvnomu vymiri [«Identity Wars»: Ukrainian-Russian civilizational confrontation in the cognitive-discursive dimension]. *Narys. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU*, 87. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017739 [in Ukrainian].
10. Vermenych, Ya. (2023). *Sotsium ukrainsko-rosiiskoho pohranychchia v koordynatakh suchasnykh tsyvilizatsiinykh vyklykiv: ekzystentsiini y bezpekovi parametry [Society of the Ukrainian-Russian borderland in the context of modern civilizational challenges: existential and security parameters]*. *Analitichna zapyska. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU*, 130. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017654 [in Ukrainian].
11. Viedieniev, D. & Turchak, O. (2018). Volonterskyi rukh v Ukraini v khodi rosiisko-ukrainskoi viiny: ryzyky pratsi ta formy derzhavnoho i hromadskoho vyznannia [The volunteer movement in Ukraine during the Russian-Ukrainian war: labor risks and forms of state and public recognition]. *Viiskovo-naukovy visnyk – Military Scientific Bulletin*, 30, 206-216. DOI: <https://doi.org/10.33577/2313-5603.30.2018.206-216>.
12. Vidnianskyi, S. (2023). *Evoliutsiia vzaïmovïdnosyn Ukrainy i Yevropeiskoho Soiuzu v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny ta yikh vplyv na transformatsiiu ukrainskoho suspilstva [The evolution of relations between Ukraine and the European Union in the conditions of the Russian-Ukrainian war and their impact on the transformation of Ukrainian society]*. *Analytical report. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU*, 64. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017624 [in Ukrainian].

13. Vidnianskyi, S. (2023). *Ukraina v istorii Yevropy ta yevropeiska polityka nezalezhnoi Ukrainy [Ukraine in the history of Europe and the European policy of independent Ukraine]*. Curriculum and topics of seminar classes of a special course for institutions of higher education. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 28. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017744 [in Ukrainian].

14. Hai-Nyzhnyk, P. (2022). *Viina za zhyttia [War for life]. Ukraina dyplomatychna – Diplomatic Ukraine*. 23, 31-52. Retrieved from: <http://ud.gdip.com.ua/vijna-za-zhyttia.html> [in Ukrainian].

15. Horbatenko, V. (2022). *Hibrydna viina [Hybrid war]. Velyka ukrainska entsyklopediia – Great Ukrainian encyclopedia*. May, 14. Retrieved from: https://vue.gov.ua/%D0%93%D1%96%D0%B1%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0 [in Ukrainian].

16. Horobets, V. (2023). *Kontsept «novoi imperskoi istorii» yak sposib formuvannia novoho obrazu Rosiiskoi imperii: na prykladi «zakonomirnostei» likvidatsii avtonomii Hetmanatu. [The concept of «new imperial history» as a way of forming a new image of the Russian Empire: on the example of the «regularities» of the elimination of the Hetmanate's autonomy]*. Analytical note. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 51. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017830 [in Ukrainian].

17. Vinkvist, Ch.E. & Teilor V.E. (Eds.) (2003). *Entsyklopediia postmodernizmu [Encyclopedia of postmodernism.]*. Kyiv: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy". 503. [in Ukrainian].

18. Yevhen Mahda: krashchi blohy [Yevhen Magda: the best blogs]. *UkrInform – UkrInform*. Retrieved from: https://www.ukrinform.ua/authors/evgenij_magda.html [in Ukrainian].

19. Zapolskykh, S. (2005). *Istorychnyi dyskurs i problemy perekladu [Historical discourse and problems of translation]. Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Filolohichni nauky» – Bulletin of the Sumy State University. Series "Philological Sciences"*, 5(77), 127–133. [in Ukrainian].

20. Kolinhvud, R.Dzh. (1996). *Ideia istorii. [The idea of history]*. O. Mokrovolskyi, Trans. Kyiv: Osnovy. 615. [in Ukrainian].

21. Kutsyi, I. (2014). *Imaholohiia yak stratehiia doslidzhennia tsyvilizatsiinykh obraziv v ukrainskii istoriografii [Imageology as a strategy for the study of civilizational images in Ukrainian historiography]. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia: Istoriia. Ternopil: Vydavnytstvo TNPU im. V. Hnatiuka – Scientific notes of Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. Series: History. Ternopil: TNPU V. Hnatiuk Publishing House*, 2(1), 240-247. [in Ukrainian].

22. Lysenko, O., & Maievskyi, O. (2023). *Dehumanizatsiia obrazu ukraintsiv u rosiiskomu propahandystskomu dyskursi [Dehumanization of the formation of Ukrainians in the Russian propaganda discourse]*. Essay. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 82. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgibin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017851 [in Ukrainian].

23. Livytska, I. (2011). Naukovyi dyskurs: rivni ta osoblyvosti analizu [Scientific discourse: levels and peculiarities of analysis]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: filohichni nauky – Scientific papers of Volodymyr Vinnichenko Kirovohrad State Pedagogical University. Series: philological sciences*, 96(1), 381-385. [in Ukrainian].

24. Mahda, Ye. (2017). *Hibrydna ahresiia Rosii: uroky dlia Yevropy [Russia's hybrid aggression: lessons for Europe]*. Kyiv: Kalamar. 268. [in Ukrainian].

25. Mahda, Ye. (2015). *Hibrydna viina: vyzhyty i peremohty [Hybrid warfare: survive and win]*. Kharkiv: Vivat. 304. [in Ukrainian].

26. Martynov, A. (2023). *Rozvytok vidnosyn Ukrainy i Yevropeiskoho Soiuzu (1994–2023) [Development of relations between Ukraine and the European Union (1994–2023)]*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 88. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017718 [in Ukrainian].

27. Martynov, A. (2023). *Ukraina v spilnii zovnishnii i bezpekovii politytsi Yevropeiskoho Soiuzu (2014–2023) [Ukraine in the common foreign and security policy of the European Union (2014–2023)]*. Analytical report. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 49. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017719 [in Ukrainian].

28. Marutian, R. (2019). Istorychnyi mifodyzain yak tsinnisna matrytsia natsionalnoho svitohliadu [Historical myth design as a value matrix of the national worldview]. *Matrix DIVERGENT* [Web]. Retrieved from: <https://matrix-info.com/istorychnyj-mifodyzajn-yak-tsinnisna-matrytsya-natsionalnogo-svitoglyadu/> [in Ukrainian].

29. Oleksandr Alforov. YouTube. Retrieved from: https://www.youtube.com/channel/UCcctR-4JHKfMji_tNVpp62w [in Ukrainian].

30. Osvitnii proiekt «Dialoghy pro viinu» [Educational project «Dialogues about war»]. *Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty – Ukrainian Institute of National Remembrance*. Retrieved from: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/videolekciyi/osvitniy-proyekt-dialogy-pro-viynu> [in Ukrainian].

31. Pavlo Hai-Nyzhnyk: istoriia, polityka, ideolohiia. Skilky tryvaie rosiisko-ukrainska viina: P. Hai-Nyzhnyk i V. Pavlov [How long will the Russian-Ukrainian war last: P. Gai-Nyzhnyk and V. Pavlov]. *Military Television of Ukraine*. YouTube. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=BaffLpqyWNI> [in Ukrainian].

32. Pankova, O. & Kasperovych, O. (2022). *Ukrainskyi volonterskyi rukh v umovakh zbroinoi rosiiskoi ahresii v konteksti natsionalnykh ta hlobalnykh vyklykiv i mozhlyvosti pisliavoiennoho vidnovlennia krainy [The Ukrainian volunteer movement in the conditions of armed Russian aggression in the context of national and global challenges and opportunities for post-war reconstruction of the country]*. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky – Journal of European Economy*, 21, 3(82), 277-294. Retrieved from: <http://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605/1605> [in Ukrainian].

33. Yermolenko, V. (2019). *Re-viziia istorii. Rosiiska istorychna propahanda ta Ukraina [Revision of history. Russian historical propaganda and Ukraine]*. Kyiv: K.I.S., 99. Retrieved from: https://internews.ua/storage/app/media/Re_vision_2019_ua.pdf [in Ukrainian].

34. Rizvanly, N. (2022). Vlastyvoli anhlomovnoho naukovoho dyskursu [Properties of English-language scientific discourse]. *III Mizhnarodna naukova konferentsiia «Tekhnolohii, instrumenty ta stratehii realizatsii naukovykh doslidzhen»*, 15 kvitnia 2022, Lviv – III International Scientific Conference "Technologies, tools and strategies for the implementation of scientific research", April 15, 2022, Lviv. Vinnytsia: European Scientific Platform. 2, 16-17. Retrieved from: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/article/view/19042> [in Ukrainian].

35. Levchenko, Yu. (2022). *Rosiisko-ukrainska viina. Rekomendatsiinyi pokazhchyk. Chastyna 1: Neholoshena viina (20 liutoho 2014 – 24 liutoho 2022)* [Russian-Ukrainian war. Recommendation index. Part 1: The Undeclared War (February 20, 2014 - February 24, 2022)]. Uklad. Kyiv: Vydavnytstvo NPU imeni M.P. Drahomanova. 149. Retrieved from: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/38190> [in Ukrainian].

36. Slyvka, M. (2016). Realiia i termin v istoryko-kulturnomu dyskursi [Reality and the term in historical and cultural discourse]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii – Modern research on foreign philology*, 14, 183-188. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2016_14_31 [in Ukrainian].

37. Slyvka, M. (2017). Spetsyfika perekladu tekstiv istoryko-kulturnoho dyskursu [The specificity of the translation of texts of historical and cultural discourse]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii – Modern research on foreign philology*, 15, 149-153. Retrieved from: <http://philolzbirnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/philol/article/view/46> [in Ukrainian].

38. Smorzhevska, O. (2023). Istorychna kultura v ukraini v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Historical culture in Ukraine in the conditions of the Russian-Ukrainian war]. *Protydiia dezinformatsii v umovakh rosiiskoi ahresii proty Ukrainy: vyklyky i perspektyvy. – Countering disinformation in the conditions of Russian aggression against Ukraine: challenges and prospects. Abstracts of the reports of the participants of the International. Scientific and Practical Conference*. Kharkiv: Research Institute PPSN, 157-160. Retrieved from: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20231212 [in Ukrainian].

39. *Suchasna rosiisko-ukrainska viina u koordynatah istorii* [Modern Russian-Ukrainian war in the coordinates of history]. Institute of History of Ukraine. National Academy of Sciences of Ukraine. Electronic library. Retrieved from: <http://surl.li/pdwfr> [in Ukrainian].

40. Udod, O. (2023). *Rosiisko-ukrainska istoriografichna viina* [Russian-Ukrainian historiographical war]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 28. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017850 [in Ukrainian].

41. UINP oholoshuie zbir svidchen pro liudiani ta muzhni diiannia pid chas viiny. 24.02.2023 [UINP announces a collection of testimonies about humane and courageous actions during the war. 02/24/2023]. Ukrainian Institute of National Remembrance. Retrieved from: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/uinp-ogoloshuye-zbir-svidchen-pro-lyudyani-ta-muzhni-diyannya-pid-chas-viyny> [in Ukrainian].

42. Fedoriv, Ya. (2001). Pro spivvidnoshennia mizh poniattamy «prosodiia» ta «intonatsiia» [On the relationship between the concepts of «prosody» and «intonation»]. *Naukovi zapysky NAUKMA – Scientific notes NAUKMA*. 19, 45-47. Retrieved from: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/aae1b57f-13dd-4c38-9795-e69437875aa0> [in Ukrainian].

43. Yakubova, L. (2023). *Rosiisko-ukrainski «istorychni viiny»: vvedennia v dyskurs nenavysti i znyshchennia* [Russian-Ukrainian «historical wars»: introduction to the discourse of hatred and destruction]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 68. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017694 [in Ukrainian].

44. Yas, O. (2023). *Na zlomakh istorychnoho chasu, abo Temporalni obrazy suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny* [On the breaks of historical time, or Temporal images of the modern Russian-Ukrainian war]. A lecture. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 68. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017592 [in Ukrainian].

45. Yas, O. (2023). *Rosiisko-ukrainska viina. Voienna suchasnist u koordynatakh istorychnoi temporalnosti* [The Russian-Ukrainian War. Military nowadays in the coordinates of historical temporality]. Methodical materials for a seminar-practicum in higher education. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NANU, 46. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017593 [in Ukrainian].